

Цивілізаційні проблеми нової та новітньої історії

Шарова Т. П., Кузьмичов В. О.

Острозька академія: біля витоків вищої освіти в Україні

Друга половина XVI ст. в житті українського народу позначилася національно-духовним піднесенням, певною мірою під впливом ідеї гуманізму та Реформації, які проникали в Україну. Головний напрямок розвитку гуманісти вбачали в особистій свободі й освіченості людини, справедливому устрою суспільства. Саме в цей час пробуджується інтерес до рідної мови, історії, культури, з'являється гостра потреба в освіті та наукових знаннях.

Значний внесок у розвиток освітньої справи зробила острозька школа (академія). Дана публікація присвячена цьому закладу освіти як такому, що започаткував вищу освіту в Україні.

Історію Острозької академії досліджували М. Грушевський [1], В. Микитась [3], І. Мицько [4], С. Сірополко [5], З. Хижняк [6], К. Харлампович [7].

Відкриття школи відбулося за одними свідченнями у 1576 р., за іншими — у 1578 р. [6, с. 16] в старовинному культурному центрі Волині — Острозі. Її фундатором був князь Василь-Костянтин Острозький — знакова постать українського суспільства, який своїм меценатством довів, що й слов'янська мова може мати свою граматику та бути придатною до викладу вільних наук [5, с. 55]. Завдання новоствореної школи полягало в тому, щоб в умовах культурної асиміляції, яку спричинила польська влада, обстоювати українську та білоруську культури. Сучасники називали її Тримовним ліцеєм (викладалось три мови: слов'янська, грецька та латинська), а ще — Греко-слов'янською академією. Школа поєднала давні українські та греко-візантійські освітні традиції з досягненнями європейської освіти [6, с. 16].

Ознаки вищого навчального закладу Острозькій школі надавали її викладачі, котрі і становили її славу. Першими викладачами були грецькі дидаскали з тих греків, що мешкали в острозі, а також

з тих, що надіслав Константинопольський патріарх на прохання В.-К. Острозького [7, с. 204].

Першим ректором був Герасим Смотрицький, колишній міський писар у Кам'янці, запрошений до Острога для підготовки до друку Біблії. Він був знавцем мов, літератури, письменником, автором першого друкованого полемічного твору «Ключ царства небесного» (1587), в якому висміював Папу Римського і єзуїтів, відстоював право українського народу на православну віру. Після Смотрицького ректорську посаду обіймав грек Кирило Лукарис, який згодом став Константинопольським Патріархом.

В.-К. Острозький зміг зібрати талановиту групу викладачів. Серед них був Іван Княгиницький — вчений, церковний діяч, Дем'ян Наливайко — священник, письменник, поет, брат слов'янського козацького ватажка Северина Наливайко. В Острозі він робив переклади з церковнослов'янської на українську мову, укладав рукописні збірники, писав передумови до друкованих видань. Також працював у школі відомий діяч білорус Андрій Римша. Поляк Ян Лятош декан лікувального факультету Краківської академії, математик і астроном, переслідуваний католицькою церквою за критику Папської календарної реформи, на запрошення князя Острозького переїжджає в Острог. Він стає професором математики і деканом астрономії Острозької академії [1, с. 494].

В Острозькій академії викладали курс «Семи вільних наук»: граматики, риторики, діалектики, логіки, арифметики, музики та астрономії. На думку відомого церковного і культурного діяча Захарія Копистенського, вчені, які викладали грецьку, слов'янську й латинську мови, астрономію й математику, «були рівні Демосфену й Софоклу, а сама школа була рівна академії» [6, с. 17].

Серед вихованців Острозької академії були видатні діячі того часу: Степан і Мелетій Смотрицький, Петро Конашевич-Сагайдачний — гетьман, політичний і військовий діяч, Іов Борецький, який згодом став ректором Львівської та Київської братських шкіл [3, с. 112].

Потребам Острозького культурно-освітнього осередку служила друкарня, яка за європейською традицією створювалася при школах вищого типу і науково-літературного осередку вчених. Для потреб школи друкарня підготувала в 1578 р. видання церковнослов'ян-

ського «Букваря» (на основі львівського «Букваря» 1574 року), в 1580 р. — Нового Завіту і Псалтиря, в 1581 — «Хронології» Андрія Римші — суто шкільного видання, де містився перелік назв місяців року церковнослов'янською та українською мовами. 1598–1599 рр. видано найвизначніші твори полемічної літератури: «Апокрисис або отповедь на книжки о соборе Берестейском» Христофора Філалета (Мартина Броневського), «Книжиця в 10 розділах» — збірник послань Олександрійського патріарха Мелетія Пігаса, К.-В. Острозького та І. Вишенського, «Отпись на листь... Ипатія Володимерскаго і Берестейскаго епископа...» (1598) та відповідь «На другий лист Ипатія епископа до... княжати Константина...» (1599), написані невідомим спудеєм, що назвав себе «Кліриком Острозьким» [2].

Вершиною діяльності Острозького культурно-освітнього центру став вихід Біблії 1581 р. — першого видання, здійсненого церковнослов'янською мовою.

Після гибелі князя Острозького припинилося надання підтримки і субсидій Академії його наслідниками, що призвело до згортання її діяльності. Висококваліфіковані викладачі-чужоземці вже не мали змоги приїжджати до Острога. Почав розпадатися літературно-публіцистичний гурток, згортала свою діяльність друкарня. Цей процес тривав майже 10 років і близько 1636 року Острозька Академія припинила своє існування.

Отже, Острозьку академію з повним правом можна вважати першим закладом, що заклав підвалини української вищої освіти, яка залишається унікальним культурним феноменом, що не вміщується в хронологічні межі її діяльності. Духовна присутність академії в національній свідомості українців впродовж її півстолітнього існування має наскрізне, універсальне значення. Вироблена в Острозі система освіти не зникла безслідно.

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 томах, 12 книгах [редколегія: П. С. Сохань (голова) та ін.]. — Київ: Наукова думка, 1991–1998. — Т. 6. — Київ, 1995. — 680 с.
2. Офіційна веб-сторінка Національного університету «Острозька академія» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ou.edu.ua/ua/info/chronicle>

3. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / Василь Микитась. — К.: Абрис, 1994. — 288 с.
4. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія: 1576–1636 рр. / Ігор Зіновійович Мицько — К.: Наукова думка, 1990 р. — 190 с.
5. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. — 2-ге вид. — Львів: Афіша, 2001. — 664 с.
6. Хижняк З. І. Історія Києво-Могилянської академії / З. І. Хижняк, В. К. Маньківський. — 2-ге вид. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 203 с.
7. Харлампович К. В. Острожская православная школа. Историко-критический очерк / К. В. Харлампович. — Киевская старина, 1897. — № 5. — С. 177–207.

Малікова Г. С.

Українське бароко: загальноєвропейські традиції та національна своєрідність

У статті досліджується загальноєвропейський зміст стилю бароко та його особливості в Україні.

Проблематику барокового стилю як цілої історичної епохи в Україні досліджували М. С. Грушевський [1], І. П. Крип'якевич [2], М. В. Попович [4], І. І. Огієнко [3], О. К. Федорук [5].

У XVII ст. стиль бароко поширився в більшості європейських країн. Причому одні художники наслідували італійські традиції, інші — сприйняли тільки ті особливості стилю, що найбільше відповідали смаку й художнім традиціям їхньої рідної країни. Стиль бароко був суперечливим і неоднозначним: у різних країнах він яскраво виражав Ідею дворянської культури часів розквіту абсолютизму і відбивав смаки бюргерства.

У порівнянні з ренесансом у бароко класичні форми ніби перетворюються, набувають іншого характеру й іншого композиційного бачення. Все більше набуває значення парадність, контрастність, мальовничість змінює ренесансну графічність, пластику, що стала основним засобом художньої виразності, створює неспокійну гру світлотіні, у планах і формах панують складні криволінійні обриси, статичність ренесансних композицій змінюється бурхливою динамікою форм, групуються колони й пілястри, фасади й інтер'єри будинків доповнюються скульптурами, в інтер'єрах будинків рясно